

ТАМО ГДЕ СНОВИ ПОЧИЊУ

ТАМО ГДЕ СНОВИ ПОЧИЊУ

Приредио:
Предраг Стојменовић

Графички уредник:
Марија Јевтић

Уредник
Миленко Тодоровић

Фотографије:
Живорад Вучић
Велимир Саватић
Братислав Гајовић
Предраг Митић

Архива:
Миљана Мијовић
Слађана Шевер
Јелена Вуксановић

Лектура и коректура:
Гордана Костић

За издавача:
Владимир Мијовић

Издавач:
Омладинско позориште ДАДОВ

Београд 2023.

Штампа: DONAT GRAF DOO, Београд
Тираж: 1000

Објављивање књиге помогао је Град Београд –
Градска управа - Секретаријат за културу

Секретаријат за културу
Града Београда

САДРЖАЈ

**Др Наташа Милићевић:
Историја Омладинског
позоришта Дадов 1958 – 2023.**

1

**Драган Амброзић:
Дадов – музичка сцена**

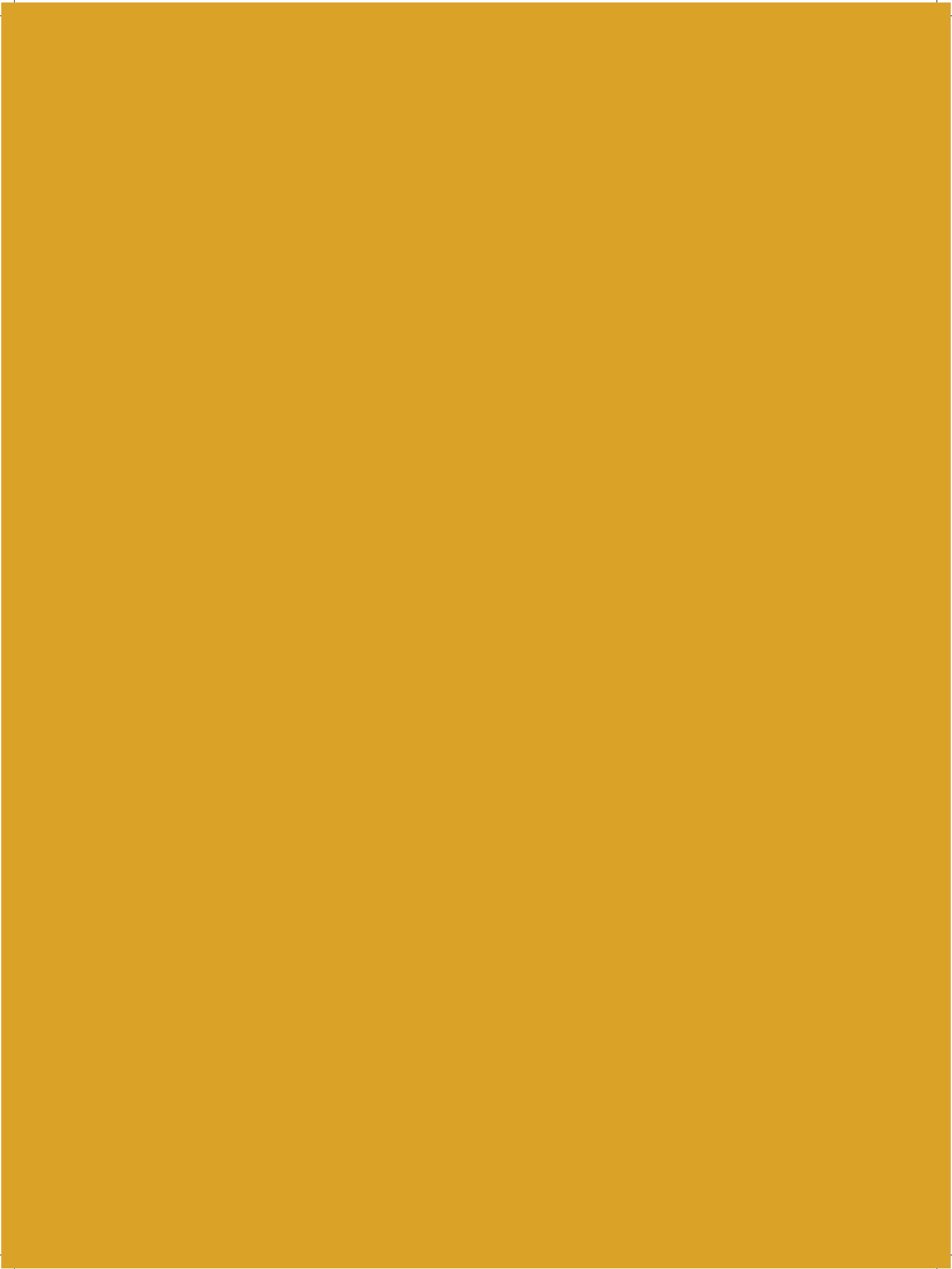
15

Архива представа

19

Индекс имена

233

ИСТОРИЈА ОМЛАДИНСКОГ ПОЗОРИШТА ДАДОВ

1958-2023

Омладинско позориште Дадов је недовољно запажена вредност, не само позоришне него и културне историје Србије. По много чему оно симболизује неке од најкарактеристичнијих тренутака развоја београдске културе. У његовом раду огледа се, на пример, и много тога што је од Београда, крајем педесетих и шездесетих година 20. века, направило културну метрополу. Тим је занимљивија чињеница да је једно аматерско и омладинско позориште имало такве домете. Сасвим узгредно то су нотирали ретки радови театролога, без улажења у дубља разматрања тог феномена.¹ Поставља се питање како је дошло до тога и који су фактори на то утицали?

Као што то обично бива у нашој културној историји, извори за историју Дадова су недовољни и хронолошки неравномерно распоређени.² У раду се комбинују ретки документарни извори са сведочењима и новинским чланцима. Свугде где је било могуће, делатност Дадова је стављена у што шири друштвени и културни контекст једног дугог периода од преко шест деценија његовог трајања. Наравно, неке године су боље покривене што због приступачности грађе што због занимљивости догађања.

Друштво и институција

Политички и друштвени процеси утицали су на све, па и на Дадов као установу. У време њеног настајања, крајем педесетих година 20. века, либерализација и демократизација су, после „великог заокрета 1950“ и одбацивања совјетског модела, значајно напредовале у свим сферама друштва.³ Југославија се окренула Западу и повезала са њим на разноврсне начине. У привреди су уведени многи елементи тржишта, а дошло је, после година оскудице, и до повећања животног стандарда а тиме и пораста потрошње становништва.⁴ Дозвољена је, иако не и у потпу-

1. Петар Марјановић, *Мала историја српског позоришта XIII-XXI век* (Нови Сад: Позоришни музеј Војводине, 2005), 517-518; Milan Mađarev, *Paralelna istorija teatra: alternativni teatri u amaterizmu Srbije 1980-2000* (Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine, 2018), 139-146; Милан Мађарев, „Омладинско позориште Дадов - јуче, данас, сутра“, *Сцена*, бр. II/2021, 131-134; Дивна Стојанов, „Шта је дадовски у Дадову?“, *Сцена*, бр. II/2021, 135-139.
2. Архиска грађа је нешто богатија само за прву деценију постојања Дадова. У том смислу били су корисни фондови у Историјском архиву Београда, као и приватна архива Јована Ристића Рице, коју смо добили захваљујући љубазности његове ћерке Ирене Ристић, због чега јој се захваљујемо. Остали периоди рада позоришта могу се пратити преко малобројних новинских чланака и сећања савременика.
3. Мирослав Перишић, „Велики заокрет 1950: Југославија у трагању за властитим путем. Култура-ослонац, претходница и саставни део спољне политике“, у: *Pisati istoriju Jugoslavije: videnje srpskog faktora*, urednik Mile Bjelajac, (Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007), 237-282.
4. Мари Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, (Београд: CLIО,

ности, слобода у култури и уметности. То није ишло без отпора, посебно на нижим нивоима власти. Чуле су се критике различитих форми стваралаштва које су стизале са Запада или су биле под његовим утицајем. Џез је, тако, оцењиван као „малограђанштина“ и „контракултура“, а амерички филмови који су пунили биоскопе као „декандентни“.⁵ Насупрот ових критичких опсервација, којима се исказивао страх за морал омладине, било и класичних забрана у домену високе културе. Често се истиче случај са извођењем комада *Чекајући Годоа* Семјуела Бекета, који је прво скинут са репертоара Београдског драмског позоришта, да би потом био изведен 1956. године у Атељеу 212.⁶ Велики продор модерних и авангардних струјања у уметности одиграо се шездесетих година. На београдским сценама се изводе дела познатих савремених светских писаца, а основан је и Београдски интернационални фестивал (БИТЕФ, 1967), на коме гостују најавангарднији редитељи, трупе и позоришта из света.⁷

На прелазу из педесетих у шездесете године 20. века, када се профилише и београдско омладинско позориште Дадов, ствара се и једна особена омладинска култура. Ерик Хобсбаум истиче три важне одлике овог новог феномена са којим се свет суочавао од средине педесетих: надмоћ младости и њених амбиција, повећану куповну моћ омладине и њен интернационализам. Њене главне симболе - рок музику и фармерке,⁸ прихвата и југословенска и београдска омладина. Они јој мењају, као и другде, музички укус, естетске афинитете, али и читаву културу. Њеном ширењу помогли су праћење страних радио станица, забавне штампе, америчких филмова, специјализованих часописа за младе, повећање броја радио апарата, телевизија, али и слобода путовања.⁹

Партијски функционери препознавали су и признавали да у земљи постоји јаз између старијих и млађих генерација.¹⁰ Схватили су да тадашње гене-

рације омладине нису учествовале у рату и да ратом нису обележене.¹¹ Међу генерацијама није постојало заједничко искуство или сећање на тешка времена које би их везивало. То је било, као и другде, понајвише изражено код студентске омладине, која је у Србији (70.000) и Југославији (140.000) била три и по пута већа 1960. године него на крају рата.¹² Томе треба додати и велики број гимназијалаца и средњошколаца. Међутим, младе генерације су, под утицајем разних западних културних трендова, па и рок музике и џинса, исказивале другачију врсту културних потреба. Режим је учачавао да у њима постоји одређени потенцијал за субверзивно дејство против постојећег друштва и његових вредности. Он није био тако изражен као на Западу, али је могао да се види у спољашњем изгледу младих, ставовима, интересовањима, укусима, начину комуникације.¹³

Југословенско друштво је на прелазу из педесетих у шездесете покушавало да, на разне начине контролише тај нови млади свет, који има свој специфични израз у свим облицима живота, од музике и слободног времена до уметности. Оно је било свесно да југословенској и београдској омладини не одговарају дотадашње форме бављења културном активношћу у виду класичних културно-уметничких аматерских друштва, која су била углавном фолклорног усмерења.¹⁴ Требало је изнаћи нове, урбаније форме како би се каналисала омладинска интересовања и њене уметничке склоности у слободно време. Та форма је пронађена у домовима омладине, који су стварани и на нивоу локалних заједница, у оквиру којих су деловале и разне секције аматера.

У таквом друштвеном контексту оснива се 1958. године и позориште „Дадов“ (Драмски атеље Дома омладине Врачар), као једна од секција Дома културе Врачар. Иницијатори су били Михаило Тошић, Зоран Ратковић, Јован Ристић и Момчило Баљак. Они су били омладински активисти,¹⁵ и велики позоришни

2013), 238; Више о томе у: Предраг Ј. Марковић, *Београд између Истока и Запада* 1948 - 1965, (Службени лист СРЈ, 1996), 283-317.

5. Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije III* (Beograd: Nolit, 1988), 324.

6. Radina Vučetić, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*, (Beograd: CLIO, 2016), 78.

7. Више о томе у: Radina Vučetić, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*, (Beograd: CLIO, 2016).

8. Више о томе у: Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema. Istorija Kratkog Dvadesetog Veka 1914-1991*, (Beograd: Dereta 2002), 246-250.

9. Више о томе у: Zoran Janjetović, *Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945-1990* (Beograd: Insitut za noviju istoriju Srbije, 2011); П. Ј. Марковић, н.д., 437-491.

10. Александар Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956-1966: изазов социјалистичком друштву*, (Београд: Архипелаг, 2011), 189, 189-199.

11. Исто, 187-189.

12. Број студената у Србији је на крају рата износио око 20.000, а у Југославији 40.000 (Dragomir Bondžić, *Univerzitet u socijalizmu. Visoko školstvo u Srbiji 1950-1960*, (Beograd: ISI, 2010), 492).

13. Nikola Božilović, „Sociologija jugoslovenskog rokenrola šezdesetih: subverzija, moralna panika i cenzura“, *Zbornik radova Akademije umetnosti*, br. 8/2020, 207.

14. Многа од тих друштава су после 1958. губила на значају или су била трансформисана (Branimir Stojković, „Tri faze amaterizma u Domu omladine“, u: *Dom omladine Beograda 1964/1994*, priredili Ratko Peković i Ratko Šutić, (Beograd: Dom omladine Beograd, 1994), 125; *Проблеми културно - просветног и уметничког аматеризма*, (Београд: Културно просветна заједница Србије, 1958)).

15. Ова група је заузимала важне функције у оквиру Општинског комитета Народне омладине на Врачару, а и у оквиру Градског комитета Народне омладине Београда. У време оснивања позоришта и Дома омладине Врачар били су већ и чланови

заљубљеници, који једва да су имали око двадесетак година. Припадали су том младом свету, о коме смо говорили, који је трагао за начином да изрази своју креативност и афирмише је. Они су тада, осим Момчила Баљка¹⁶, похађали факултете. Јован Ристић и Зоран Ратковић су, на пример, студирали на Академији за позоришну уметност. Реч је о амбициозним младим људима који су стварајући своје позориште, у исто време, стварали и једну нову омладинску установу на Врачару, средишту некадашње грађанског Београда.¹⁷ Подршку за ту идеју добили су и од Милорада Микија Савићевића, председника омладине Врачара, као и локалних општинских политичара. Успели су, како сведочи Момчило Баљак, да „срећно споје“ талентоване ученике две драмске секције из тадашње Четрнаесте и Класичне гимназије (данас Треће гимназије).¹⁸

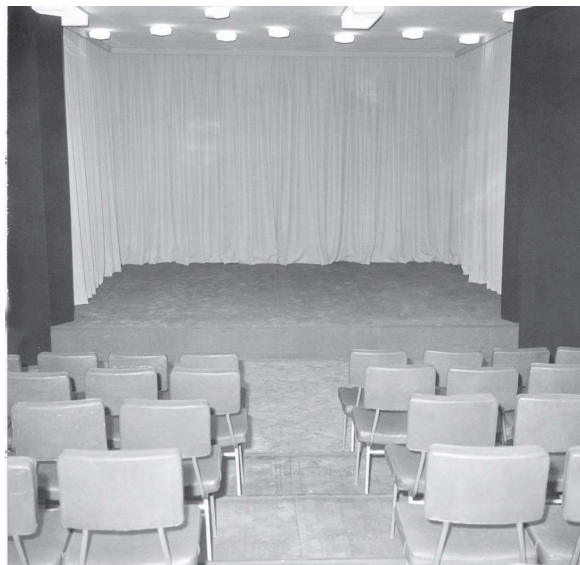
Његови оснивачи су, како неки извори сугеришу, релативно рано знали какво позориште желе. Према њима, они се нису задовољили само да окупљају младе који желе да остваре свој стваралачки потенцијал у позоришту или да стичу позоришна знања као будућа публика. Циљ им је био и да позориште буде простор за стварање и истраживање у позоришној уметности изван постојећих оквира који су нудила професионална позоришта.¹⁹ То се најбоље видело у репертоарској концепцији, о чему ћемо нешто касније говорити.

Савеза комуниста Југославије (Историјски архив Београда (ИАБ), Општински комитет Социјалистичке омладине Србије (СОС), Врачар, к-7, Информација Општинског комитета Врачар - Народном одбору општине Врачар, б. 2. 1960).

16. Момчило Баљак је тада био гимназијалац.
17. Mihailo Tošić, „Dadov i svet oko nas“, u: Mihailo Tošić i članovi Dadova 1958-2008, *Duh Dadova: zapisi povodom 50 godina rada*, (Beograd: Omladinsko pozorište Dadov - Interprint, grafičko izdavačko preduzeće d.o.o, 2008), 18. (у даљем тексту *Duh Dadova*).
18. Momčilo Baljak, „Građa od koje se prave snovi“, u: *Duh Dadova*, 9.
19. ИАБ, Скупштина града (СГБ), Секретаријат за образовање и културу Београда, к-4, Информација о Дадову 21. 1. 1970

Занимљиво је овде поменути да се настанак Дадова дешава скоро паралелно са неким догађајима у такозваној великој култури. Није случајно, на пример, да је нешто мало пре тога створено позориште Атеље 212, о чијем значају не треба широко говорити. С друге стране, у исто време, у Београду постоје и нека аматерска позоришта алтернативног усмерења.²⁰ Не треба занемарити ни чињеницу да у Загребу ради, као аматерско, и чувено Студентско експериментално казалиште.²¹ Оснивање Дадова се тако уклопило у један општи тренд времена и прилика у позоришном и културном животу земље.

Шездесете године биле су, као што смо нагостили, веома повољне за позоришне уметности. Било је допуштено готово све, осим тема које су дотицале Тита, Партију, тековине НОБ-а и међунационалне односе. То се видело и у раду Дадова, који је припремио и извео велики број премијера, учествовао на разним домаћим и страним фестивалима и добио велики број награда.²² Оно што се није осетило, или пак није у већој мери, јесу смештајне, организационе и финансијске тешкоће. Поменимо још једном да је Дадов био, као и Дом омладине Врачар, установа Општинског комитета Народне омладине Врачара. Његов

репертоар, као и финансије, одобравао је Савет Дома омладине Врачара.²³ На први поглед то је било добро

20. Међу њима се истичу Драмска секција СКУД „Жикица Јовановић Шпанац“ (касније Драмски експериментални студио СКУД „Шпанац“) и Театар „Лево“ (М. Мађарев, *Омладинско позориште Дадов - јуче, данас, сутра*, 131).

21. Приватна архива Јована Ристића Рице, *Deset godina Studenskog eksperimentalnog kazališta 1956 - 1966*, Zagreb, 4. 4. 1966.

22. Исто.

23. ИАБ, ОК СОС, к-3, Статут Дома омладине Врачар, 22. 1. 1960.

за позориште, јер је савет радио без класичне партијске контроле. Међутим, често се догађало да у савету нема личности из културе, а кад их је било, ретко су долазили на седнице. Илустрације ради, неко време је председник савета био тржишни инспектор, који је почетком 1962. ухапшен због примања мита.²⁴ У таквим ситуацијама на значају су добијали уметнички руководиоци (директори) позоришта и управници Дома омладине Врачара. Њиховом иницијативом и залагањем превазилажене су разне тешкоће и обезбеђиван континуитет у раду.²⁵ Мада ни они нису били свемогући, што се видело нарочито другој половини седамдесетих и осамдесетих година.

Било је муке и са смештајем позоришта. Оно је у почетку представе изводило на камерној сцени у просторијама приватне куће Дома омладине Врачар у Молеровој улици 33, који је делило две године са Општинским комитетом омладине Врачара. Пошто се Комитет иселио, Дадов је наставио да ради у истој згради до 1966, када је био принуђен да је напусти и врати власнику.²⁶ Позориште је потом играло представе у Дому културе „Божидар Аџија“, док се није

коначно уселило 1969. у новоизграђену зграду у Ђуре Салаја 6 (данас Десанке Максимовић 6), која му је и данас дом. У њему су добили много боље услове рада.²⁷

Недостатак финансијских средстава утицао је понајвише на опремање позоришта, реквизите, умножавање текстова и сл. Одређена средства добијана су од наплате улазница у клубу „Еуридика“, који је отворен током лета 1961. у дворишту Дадова. Идеја о његовом отварању потекла је, како сведоче савременици, из редова „дадоваца“.²⁸ Клуб је до отварања Дома омладине Београда био култно место младих Београђана, у којем су свирани рокенрол и џез. У њему су први пут пред публиком свирале групе: Беле звезде, Оркани, Наутилози, Силуете, Елипсе, Златни дечаџи (раније Тигрови), Фантоми, Апостоли, Делфини, Сафири и др.²⁹ Сматра се да је музичка сцена која је настала почетком шездесетих у „Еуридици“ дигла београдски рокенрол на модеран клупски ниво. Високи партијски функционери били су забринути јер се у клубу окупљало недељно око 1.000 омладинаца, које нико није контролисао.³⁰ Према другим подацима, у 1962. кроз клуб је прошло око 30.000 младих Бео-

24. ИАБ, ОК СОС, к-3, Информација о стању и проблемима Дома омладине Врачар, 21. 12. 1963; С. Поповић, „Из рада Дома омладине Врачар“, *Борба*, 10. 10. 1962, 9.

25. ИАБ, ОК СОС, к-3, Информација о стању и проблемима Дома омладине Врачар, 21. 12. 1963; Исто, Прилог за израду седмогодишњег плана 1964 - 1979. Скупштине општине Врачар-област културе, без. датума (вероватно крај 1963).

26. Власник зграде је повратио зграду пошто је добио вишегодишњи имовинско-правни спор са Домом културе Врачар, коме је издавао зграду.

27. Архива Дадова, „Решење да се може користити зграда Дома омладине Врачар у улици Ђуре Салаја 6“ (употребна дозвола), 21. 5. 1969; „Омладина добија свој дом, *Глас Врачара*, бр. 72, октобар 1968, 2; „Нови дом за омладину Врачара“, *Борба*, 27. 6. 1968, 15.

28. Наведено према: А. Раковић, *Рокенрол у Југославији*, 428.

29. ИАБ, ОК СОС, к-3, Извештај о раду Дома омладине Врачар у трећем тромесечју 1963.

30. А. Раковић, *Рокенрол у Југославији*, 429 - 430.

грађана.³¹ Ови догађаји били су вишеструко корисни за „дадовце“. Они су им, осим новчане користи, пружали осећај припадања једном модерном младом свету, који има свој стил живота и креативног изражавања. Међусобно дружење „рокера“ и „џезиста“ изнедрило је и понеку представу. Све то је било добро за имиџ како позоришта тако и његових чланова.

Једна друга активност позоришта била је потпуно супротна горе наведеној. Дадов је, као установа социјалистичке омладине, учествовао на масовним манифестацијама поводом Дана младости, Дана двадесетог октобра, Дана републике и сл. То су биле прилике, за које су углавном припремане конвенционалније представе и, још чешће, рецитали. Навешћемо само један пример који осликава и све друге или бар већину. Јован Ристић је за прославу Дани двадесетог октобра 1964. припремио играну представу на основу адаптираних текстова писца Г. Тартаље, М. Алечковић, Д. Максимовића и М. Павловића. Представа је изведена у Скупштини општине Врачар.³² Учешће Дадова се на неки начин подразумевало, а са њиме су добијали сви. Власт је тако усмеравала омладинску енергију према социјалистичким духу. У исто време, прилично крутим и формалним манифестацијама „дадовци“ су давали бар снагом младости одређену лепршавост и омладинску страст.

Осим тога, треба поменути и да су „дадовци“ били веома поносни што су били предложени за Седмојулску награду у области масовне културе 1964. Они су је доживљавали као „највеће признање.“³³ То и не чуди, јер је ова награда била највеће републичко признање за допринос развоју уметности и науке. Иако је нису добили, само кандидовање за њу било је за њих потврда да је београдско и српско друштво препознало њихову вредност у културном животу омладине.

Друштвена и политичка ситуација се радикално мењала седамдесетих година, што се на дуже време одразило и на рад позоришта Дадов. То је време кризе легитимитета Партије, обрачуна са српским либералима, привредне кризе... Уместо слободе стваралаштва која је, између осталог, резултирала вредним делима такозваног „црног таласа“, дошло је постепено до рестаљинизације; расту притисци на ствараоце и авангардне уметнике, појачава се цензура, забрањују филмови, а уметници кажњавају чак

и робијом.³⁴ Почетком седамдесетих Дом омладине Врачар постао је „Омладинска комуна Врачар“. То је, као и нови начин финансирања преко СИЗ-а културе, утицало да позориште уђе у период кризе,³⁵ оно је доживљавано као извор потрошње, па су новчана издвајања за његов рад била све мања, што је осамдесетих практично довело до замирања сваке активности позоришта.³⁶ За разлику од Дадова, те године, обележене порастом национализма и економске кризе, биле су веома плодне како у професионалном тако и у аматерском позоришту, посебно у оним алтернативног усмерења. Ова прва су често правила представе с темама из националне историје, трагајући за коренима кризе.³⁷ Појављује се све већи број аматерских позоришта која су била више окренута самом процесу рада и истраживању, него резултату, односно представи.³⁸

Обнова рада позоришта Дадов започела је у другој половини осамдесетих, када је створен „Врачарски омладински центар“.³⁹ У његову обнову укључује се нова генерација младих позоришних ентузијаста, која је покушала да му поврати стару славу. Она је то наставила и током деведесетих година, које су у знаку распада државе, ратова за југословенско наслеђе,

31. ИАБ, ОК СОС, к-3, Извештај о раду Дома омладине Врачар у 1962.

32. Архива Дадова, Премијера представе Дани двадесетог октобра, 10. 1964.

33. ИАБ, ОК СОС, к-3, Program: XVIII majski festival studenata Jugoslavije, Zagreb 5-10. V 1964.

34. Више о томе у: Radina Vučetić, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka* (Beograd: CLIO, 2016).

35. Душко Брајовић, уметнички директор Дадова 1979-1981, оставио је упечатљиве реченице о мукама кроз које је позориште пролазило тих година: од натезања с новцем, свађама, молбама и претњама да ће „дадовци“ изаћи на улицу до уметничких пројекта којима су доказивали потребу да задрже простор и постоје (Draško Brajović, „Dadov je „preživeo“ (1979-1981)“, у: *Duh Dadova*, 48-49).

36. Архива Дадова, Одлука о оснивању Омладинске комуне Врачар 25. 8. 1971; Исто, Одлука о престанку рада комуне Врачар 27. 10. 1981.

37. Ksenija Radulović, „Nacionalni resantiman na sceni“, *Teatron*, 118/2002, 7-12.

38. М. Маџарећ, *Paralelna istorija teatra*, 51-56.

39. Архива Дадова, Одлука о формирању Врачарског омладинског центра 25. 6. 1987.

строгих међународних санкција, хиперинфлације, осиромашења... Тадашње друштво се морално урушавало и растакало.⁴⁰ Криза деведесетих је захватила и позоришта. Само нека од њих, пре свега професионална, финансирана су из буџета, а остала, посебно аматерска, остављена су да се сналазе како знају и умеју.⁴¹ Дадов се средином деведесетих финансирао од прихода који му је обезбеђивала мини рок сцена, балетски студио Локице Стефановић и клуб.⁴² Мини рок сцена је деведесетих година, као и раније, омогућавала је да се опробају млади и још неафирмисани бендови.⁴³ Тих година се у Дадову организују и концерти из циклуса „Jazz history - Великани џеза“. Тако је, на пример, Ана Софреновић, глумица и џез певачица, одржала је у њему први концерт у марту 1995,⁴⁴ а Стјепан Гут је наступао са квинтетом Јована Маљоковића и вокалном солисткињом Тањом Јовићевић у априлу 1995.⁴⁵ Дадов је био домаћин и 22. Београдског џез фестивала 1999. Па ипак, у том периоду створене су и неке значајне представе, које су сведочиле о новим темама и новим амбицијама „дадоваца“. Неке од њих игране су, само да се не би отказале, у време рекструкција, под батеријским лампама.⁴⁶ Дуге представе су се изводиле из протеста у оквиру „Позоришног маратона“, онда када су друга позоришта одбијала да играју 1996/1997.⁴⁷

У сваком случају, Дадов је прошао нову трансформацију која је потрајала до 2008. када је од друштвеног предузећа постао установа од значаја за град Београд. Нови статус му је омогућио стабилан извор финансирања његових разноврсних активности.⁴⁸

Театар прелазник

Омладинско позориште Дадов је по многим својим особинама театар прелазник. Оно је узрасни, со-

цијални, али и међугенерациски прелазник. Налази се негде између школских и професионалних позоришта. Дадов је, ако изузмемо студентска позоришта, потпуно окренут омладини. У његовом фокусу су средњошколци и студенти и њихове позоришне потребе у слободно време. Ове категорије омладине нису још увек биле спремне или довољно заинтересоване за представе професионалних позоришта. Њима је био потребан театар који одговара њиховом узрасту и њиховим дилемама, сумњама и проблемима, театар који им је близак по језику, темама и естетском изразу.

По својој локацији, оно је било намењено управо омладини Врачара, али је убрзо квалитетом представа превазишло уско локални карактер и придобило младе широм Београда.⁴⁹ Међутим, редован прилив нове публике и чланова највише су обезбеђивале врачарске гимназије и школе у његовој близини. То је утицало, између осталог, на стварање сталне публике, коју су чинили, пре свега, млади.

Неке процене спроведене на узорку од првих петнаест година деловања показују да је представе Дадова видело око сто хиљада људи.⁵⁰ Опет неке друге, сведоче да је тај број био и већи. Истицало се тако да је број гледалаца између 1958. и 1970. износио чак 130.000.⁵¹ То су прилично импресивни бројеви, ако се има у виду да позориште није при врху интересовања младих. У тај број улазе и гледаоци на гостовањима, као и они на такмичењима позоришних аматера, који не припадају само младима. Не треба заборавити ни позоришне критичаре, ни професионалне глумце и редитеље које су се занимали разним аспектима рада Дадова, понајпре репертоара и игре младих аматера.⁵² Овде нису урачунати гледаоци представа снимљених за радио и телевизију.⁵³ И у овом смислу је Дадов театар прелазник. Оно је међу ретким аматерским позориштима, бар шездесетих година, чије су комплетне представе снимљене и приказане ширем аудиторијуму.

40. Стеван К. Павловић, *Србија: историја иза имена* (Београд: СЛЮ, 2004), 238-269; *Razaranje društva: jugoslovensko društvo u krizi 90-tih*, priredio Mladen Lazić, (Београд: „Filip Višnjić“, 1994).

41. И. Кисић, „Позоришта на тржишту“, *Борба*, 3. 3. 1992, 22; М. Вукадиновић, „Омладинска позоришта изблиза“, *Политика* 19. 6. 1995.

42. Исто.

43. Група Пријатељи Порше Лин наступала је у јуну 1993, исте године, када је и основана (*Borba*, 21. 6. 1993). Навдемо и да су Партибрејкеси дебитовали у Дадову средином осмадесетих година.

44. „Солистички концерт Ане Софреновић“, *Борба*, 8. 3. 1995, 21.

45. „Вечерас у Дадову“, *Борба*, 17. 4. 1995, 17.

46. Darijan Mihailović, „Sećanje na Dadov (1994-2000)“, у: *Duh Dadova*, 53.

47. Интервју са Срђаном Карановићем, у: *Duh Dadova*, 161.

48. Архива Дадова, Одлука о оснивању друштвеног предузећа за културно-уметничке потребе, 24. 5. 1990; Исто, Одлука Скупштине града Београда о промени организовања позоришта Дадов у установу културе Омладинско позориште Дадов, 21. 8. 2008.

49. ИАБ, ОК СОС, Врачар, к-1, Извештај о раду организације Народне омладине Врачар у 1962, 17. 11. 1962.

50. Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974.

51. ИАБ, СГБ, Секретаријат за образовање и културу Београда, к-4, Информација о Дадову 21. 1. 1970.

52. Према неким сведочењима, у публици је на једној представи 1964. било „пола Југословенског драмског“, а присуствовала је и Рахела Ферари (*Duh Dadova*, 189).

53. Снимљене су и емитоване представе *Избирачица* од Косте Трифковића, *Хајде да се играмо* и *Лимбурговци*, док је *Екс краљ...* снимљен и пуштен на радију (Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974.)

Занимљиво је поменути да су многи из прве генерације чланова Дадова остали у њему готово читаве период студија.⁵⁴ То није важило и за оне који су одлучили да студирају Факултет драмских уметности, пошто факултет током првих деценија није дозвољавао у исто време и рад у позоришту. Могли су да учествују у припремању представа само уз дозволу факултета. Тако су, на пример, Милош Жутић и Видоје Вујовић, који су и главни носиоци представе *Рашниране ципеле* од Боре Драшковића, морали да као студенти прве године траже дозволу да наступе у Дадову 1960.⁵⁵ У овом случају театар прелазник се исказивао у промени статуса самих чланова. Уписивање студија или њихов завршетак биле су прекретнице, које су утицале на трајно напуштање овог позоришта. Отуда се, између осталог, дешавало да театар често мења број својих чланова. Могло их је у некој сезони бити и више од сто, а онда у следећој три пута мање.⁵⁶ То је зависило од више фактора; тренутног успеха позоришта, ентузијазма позоришних аматера, интересовања... Али, ваља напоменути да је било и

54. Дobar пример је Иван Јанковић. Он се појављује у представама током читавог период својих студија на Правном факултету.

55. ИАБ, ОК СОС, Дом омладине Врачар, к-7, Молба управника Дома омладине - Декану Академије за позоришну уметност, 5. мај 1960.

56. Број чланова у сезони 1965/1966 износио је 128, а већ у првих шест месеци 1969. године је у раду учествовало тек око 40 чланова (Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974)

повремених враћања некадашњих полазника, најчешће у својству редитеља и драмских педагога. Они раде пре свега на едукацији младих, али и стварању новог алтернативног позоришта. Ова тенденција била је посебно изражена после деведесетих.⁵⁷

У непосредној вези са члановима и публиком испољила се и једна шира генерацијска особина театра прелазника. Она није планирана од партијских и омладинских активиста и оснивача, али је створена спонтано, самим окупљањем ђака из врачарских гимназија коју су похађала и деца старе грађанске класе. Да ли се може говорити о томе да се у Дадову одржавао кроз њих и дух грађанског Београда? На то упућују биографије неких чланова из прве генерације Дадова.⁵⁸

Интеграција грађанске класе у „ново друштво“⁵⁹ која је започела после рата наставила се кроз Дадов.

57. Влада Мијовић, управник Дадова, имао је циљ да у позориште врати бивше чланове, глумце, студенте ФДУ, али и редитеље (С. Ђокић, „У 38. години постојања Дадова“, *Политика*, 8. 2. 1996); Дивна Стојанов, *н.д.*, 135-139.

58. Разговор са Иваном Јанковићем у Београду 29. 4. 2022; Међу бројним примерима, које би могли да наведемо, бирамо браћу Ивана Јанковића и професор Владету Јанковића, који су похађали поменуте гимназије. Њихов отац био је познати правни историчар др Драгослав Јанковића. Поменимо овде и Милоша Жутића, коме су родитељи дефектолози и сл.

59. Више о томе у: Наташа Милићевић, *Југословенска власт и српско*

Прве генерације „дадоваца“ имале су одређени културни капитал, који није био само ствар образовања стеченим у донекле реформисаним гимназијама током педесетих и шездесетих година. Тај капитал огледао се у животу у градској средини, што је вредност сама по себи, ако се упореди са новим друштвеним снагама чије је друштвено порекло претежно сељачко. Нарочиту важност имало је раније упознавање са светом културе и уметности, који је деци пружала грађанска породица.⁶⁰

Та деца су била већ младићи који су у драмским секцијама гимназија, а онда и у новооснованом позоришту Дадов, испољавала свој алтернативни стил у погледу одабира и конзумирања културних и позоришних садржаја. Либерализација друштва и отварање према модерним уметничким струјањима са Запада, што је посебно изражено шездесетих година 20. века, јачали су алтернативни стил и пружали могућност да се у крилу омладинског позоришног аматеризма искаже, колико су то дозвољавале способности и таленти аматера, модерност и авангардност. Они прате текућу домаћу и страну позоришну продукцију, познају стране језик, читају модерне домаће и стране писце, прихватају цез и рокенрол културу, и то уграђују у своја позоришна извођења. Створена је, бар у првој генерацији, у оквиру Дадова још једна врста театра прелазника, који је био мост грађанског и новог социјалистичког друштва. Ова интеграција грађанских омладинаца одигривала се преко креативности и мењала је и саму позоришну и уметничку културу омладине, али и друштва Београда.

Једна друга врста прелазника јавила се касније са новим генерацијама у редовима Дадова. Осамдесетих и деведесетих година у његове редове ступају, поред осталих, и деца представника прве генерације „дадоваца“. Поменимо само нека имена попут Ирене Ристић, ћерке Јована Ристића Рице, или Вање Ејдус, ћерка Предрага Ејдуса.⁶¹ Ова врста театра прелазника говорила је о међугенерациској привржености „Дадову“. Можда ју је најбоље описао Иван Јанковић који каже: „Упадљиво је колико је дадовске млађе браће и сестара, кћери и синова, синоваца и синовца прошло кроз Дадов“.⁶²

„Позоришна лабораторија“

Омладинско позориште Дадов представља, да се послужимо речима Бранке Оташевић, својеврсну „позоришну лабораторију“.⁶³ Иако је она када је дала овај опис имала на уму шездесете године у раду позоришта, без сумње се он може протегнути на целокупно трајање позоришта. Дадов је до данас изнедрио преко двеста шездесет премијера. Раније смо поменули који му је циљ, а анализа, чак и овлашна, представа показује окренутост ка експериментисању у области позоришне уметности. Оснивачи су желели, како наводи М. Тошић, да играју „оно што други нису. Нису хтели, могли или смели.“⁶⁴ То се могло назрети већ у првим представама, као што су *Градинар* од Р. Тагоре (1958)⁶⁵, *Чај и симпатија* од Р. Андерсона (1959) или већ поменуте *Раширане ципеле* од Б. Драшковића (1960). У питању су представе које нису биле на репертоару постојећих позоришта, а извођене су на оригиналан начин, по коме је позориште постало препознатљиво. Такво усмерење постало је још видљивије са претварањем Дадова у једино репертоарско аматерско позориште у Београду 1961/1962.⁶⁶ Уместо једне или две представе годишње, Дадов је почео да игра у зависности од сезоне и више од десет-петнаест нових представа. Сваког четвртка је на сопственој сцени изводио вечери етида, једночинки и рецитала.⁶⁷

Формирање сталног репертоара је заправо сведочило да су оснивачи Дадова имали јасну визију шта хоће да ураде. Та визија је претворила позориште, као што смо поменули, у својеврсну „лабораторију“. У њој се уметнички експериментисало са постављањем и првим извођењем текстова домаћих младих драмских писаца, са текстовима савремених страних драмских писаца авангардног усмерења, али и са класичним текстовима, као што су, на пример, Шекспир или Молијер.⁶⁸ Визија је сведочила и о интелектуалној зрелости њених младих твораца. Уметнички експерименти су били и трагање за путевима у тумачењу драмских текстова и њиховом приближавању младој публици. Важност је имало и грађење властитог стила и рада, који се исказивао и кроз сопствени сатирични израз; он је носио и елементе

63. Branka Otašević, „Beogradske adrese“, *Reporter* 15. 11. 2003.

64. Mihailo Tošić, „Dadov i svet oko nas“, u: *Duh Dadova*, 18.

65. Прва премијера одржана је 27. 12. 1958. и прославља се као Дан Дадова.

66. ИАБ, СГБ, Секретаријат за образовање и културу, к-3, Информација о Дадову, 21. 1. 1970.

67. Б. Т., „И ове године...сваког четвртка у осам...: пета сезона Драмског атељеа Дома омладине Врачар“, *Сусрет*, 3. 12. 1963.

68. ИАБ, СГБ, Секретаријат за образовање и културу, к-3, Информација о Дадову, 21. 1. 1970.

грађанство 1945-1950, (Београд: ИНИС, 2009), 461-585.

60. Наташа Милићевић, „Приватност грађанске породице после 1945“, у: *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, приредио Милан Ристовић, (Београд: СЛЮ, 2007), 473-475.

61. *Duh Dadova*, 199.

62. Ivan Janković, „Stvarali smo novi vrednosni sistem“, u: *Duh Dadova*, 92.

субверзивности у односу на друштво. Испитивале су се и каткада рушиле друштвено наметнуте границе у понашању омладине, њеним сексуалним слободама, постојећим предрасудама и сл. Дадов је тако прихватио савремена позоришна струјања која су сматрала да театар треба буде друштвено ангажован и да на један модеран начин проговори о младима и питањима која их занимају.⁶⁹

Од великог значаја је и то што су се оснивачи Дадова доста дуго, готово више од деценије, задржали у њему, што је утицало на начин рада и успех позоришта.⁷⁰ Они су, између осталог, успели и да држе на окупу једну прилично хомогену и релативно стабилну групу позоришних ентузијаста, која је делила исту визију и изнела многе представе.

Било је, додуше, и размимоилажења између самих оснивача. Зоран Ратковић се сећао да су се Михаило Тошић и он залагали за концепцију „великих“ представа као у професионалним позориштима“ док је Јован Ристић Рица више волео мале позоришне сцене, као у Дадову. То је у једном тренутку довело до разлаза. Јован Ристић се са неколицином „дадоваца“ одвојио и основао Театар лево 1965. Па ипак, Ј. Ристић није потпуно напустио Дадов већ је наставио да игра у старим и новим представама и да се дружи са члановима Дадова. То је много говорило и о толеранцији и спремности „дадоваца“ да прихвате другачије мишљење и очувају пријатељске везе.⁷¹

Већина представа које су током шездесетих година произашле из Дадова биле су потпуно нове за позоришни свет Београда. Међу њима ваља издвојити представе настале на основу дела савремених, пре свега америчких и енглеских писаца, који до тада нису били извођени на професионалним позоришним сценама. Поменимо тако представе *Амерички сан* од Едварда Олбија (1962), *Обавезно кромпир* Арнолда Вескера (1965) или *Мали Малком и његова борба против евнуха* од Дејвида Халивела (1967). Велику пажњу изазвале су и представе настале на основу дела Ежена Јонескуа (*Жак или покораванье*, 1967), али и три до тада непознате политичке сатире авангардног пољског драмског писца Славомира Мрожека (*Стрип-тиз* (1962), *На пучини* (1962) и *Керол* (1963).

69. Mihailo Blečić, „Uspeh se zove Dadov“, u: *Duh Dadova*, 28.

70. На пример, Михаило Тошић је био уметнички директор све до краја 60-тих година. Изгледа да је његова последња представа *Спасени* од Едварда Бонда, као испитна представа, одиграна 27. 5. 1970. М. Тошић је у том тренутку био ванредни студент режије на Академији за позориште, филм, радио и телевизију у класи Вјекослава Афрића (Архива Дадова, Програм представе).

71. Zoran Ratković, „35 godina kasnije“, u: *Duh Dadova*, 12; Žarko Ruvidić, „Doneo sam Mrožekove tekstove“, u: *Duha Dadova*, 94.

Интересантна су сећања како су ове Мрожекове једночинке стигле у Дадов. Према Жељку Орешковићу, који их је режирао, он је прву, *Стрип-тиз*, донео из Загреба, док је друге две већ имао у Београду преводио Петар Вујичић.⁷² Жарко Рувидић, пак, истиче да му је текстове дао неко у Пољској амбасади.⁷³ Било како било, оне су тада први пут представљене београдској публици на сцени Дадова.

У исто време, у Дадову су се премијерно изводили драмски текстови домаћих младих писаца као што су Велимир Лукић, Мими Поповић, Драгован Јовановић, Жарко Рувидић, Милан Буњевац, Милован Илић, Драган Алексић, Сениша Павић...⁷⁴ Њихова тематика била је окренута пре свега младима „овде и сада“. Третирају се неостварене прве љубави, односи на релацији млади и породица, односи међу вршњацима... али и неке друге друштвене теме.

На репертоару Дадова налазили су се и експерименти на класичним текстовима (Гогољ, Молијер, Шекспир, Трифковић). Велику пажњу шире јавности и стручне критике изазвале су поставке Шекспировог комада *Много више ни око чега* и Косте Трифковића *Избирачица*, које су премијерно изведене 1965. Позоришни критичари су управо ово Шекспирово дело узимали за пример како треба да се једно класично дело приближи „данашњем човеку“. Дело је осавремењено тако да је место исто, Месина, али је време друго, а јунаци су, уместо витезова, чланови олимпијског комитета који се враћају са борилишта из Токија.⁷⁵ Михаило Тошић, један од глумаца, рекао је да су желели да виде како ће „звучати Шекспирова мисао...ако је искажемо језиком данашњег човека“.⁷⁶ У раду на овом мјузиклу учествовали су „Златни дечаки“ и Трио Владимира Вучковића.

Међу занимљивим позоришним остварењима Дадова налазила се и ренесансна комедија *Мушице* (1966) у режији Зорана Ратковића. Она је била за тадашње београдско и српско друштво екстремно непристојна. На сцени су се чуле сочне псовке, исте онакве какве су се налазиле и у оригиналном делу. Иако се псовало и у неким другим представама у професионалним позориштима, оне су били умивене и стилизоване за разлику од *Мушице*.⁷⁷ То је, како се сећа

72. Željko Orešković, „Dadov je otkrio Slavomira Mrožeka beogradskoj publici“, u: *Duh Dadova*, 202.

73. Žarko Ruvidić, „Doneo sam Mrožekove tekstove“, u: *Duha Dadova*, 94.

74. Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974.

75. Михаило Блечић, „Успех се зове „Дадов“, *Нун*, 13. 6. 1965.

76. Исто.

77. Zoran Ratković, „35 godina kasnije“, u: *Duh Dadova*, 12.

Иван Јанковић, био „револуционарни догађај“, јер је носио изазов друштвеним конвенцијама.⁷⁸

Дадов и његов тадашњи ансамбл добили су, због квалитета представа, бројна признања на разним домаћим и страним фестивалима. Дадов је чак учествовао и на фестивалу малих професионалних сцена у Сарајеву 1964. На фестивалима драмских аматера широм земље (Хвар, Требиње, Краљево, Врање...) осваја разне награде. Међу најзначајније успехе спада прва награда за премијерно извођење представе *Избирачица* на Светском фестивалу аматерских позоришта у Монте Карлу 1965. Представу је режирао Небојша Комадина, а у њој су глумили тада непознати аматери међу којима су били и Светлана Бојковић, Зорица Јовановић, Бранко Цвејић и други.⁷⁹

Међу оснивачима и чланова Дадова поникла је и идеја о покретању фестивала Београдске ревије аматерских сцена (БРАМС-а) 1966. Тако је ова „позоришна лабораторија“ утрла пут свом много славнијем авангардном рођаку - БИТЕФ-у. Идеја о оснивању ревије била је, како истичу истраживачи, под снажним утицајем Интернационалног фестивала студентских казалишта (ИФСК) у Загребу.⁸⁰ Међутим, то јој не одузима значај, јер је омогућила стварање још једне институције на којој су се окупљале алтернативне и експерименталне представе и размењивала позоришна искуства. Било је важно, што је и била мисија

78. Разговор са Иваном Јанковићем у Београду 29. 4. 2022.

79. Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974.

80. M. Mađarev, *Paralelna istorija teatra*, 57.

БРАМС-а, да покаже путем текста или приступа неконвенционалност у позоришту.⁸¹

Прва генерација „дадоваца“ отишла је из позоришта на прелазу у седамдесете године. Са њом се завршио и један посебно креативан период рада „позоришне лабораторије“. Нова генерација покушавала је да одржи тај ниво и темпо рада, али са нешто мање успеха, посебно у погледу изведених премијера. Њих је седамдесетих година било дупло мање него

81. Приватна архива Јована Ристића Рице, Manifest BRAMS-a, u: Bilten 20. BRAMS-a 7-15. 6. 1985.

у току претходне деценије (34 према 74).⁸² Па ипак, нови редитељи и глумци настојали су да унесу нови сензибилитет у уметнички израз. Представа која је обележила то време настала је на основу драмског текста Божидара Љумовића Зубе *Екс краљ и...* (1971) у режији и главној улози Оливера Викторовића. Она је освојила бројне награде на фестивалима аматерских позоришта. Занимљиво је и да се на сцени Дадова постављају дела класика као што је Мирослав Крлежа, али и млађих писаца и редитеља као што је Вук Вучо. На репертоару се нашло још једно веома важно Мрожеково дело *Танго* (1977), које говори о генерацијском јазу у савременом друштву.⁸³

У другој половини осамдесетих, после неколико година кризе, обнавља се рад позоришта у складу са његовом традицијом; постављају се, као и раније, комади класичне литературе, али и драме савремених домаћих и страних драмских писаца. Прве представе режирају редитељи као што је Алиса Стојановић, Иван Меденица, Горан Гловко... Горан Гловко поставља *Четири годишња доба* (1990) а Жанко Томић премијеру *Чија си* (1995) македонског писца Сашка Насева, која је сведочила о сновима, љубавима, рокенролу, пиву... у некадашњем југословенском друштву.⁸⁴ Кокан Младеновић, који је постао и уметнички директор Дадова, тих година први пут наступио је пред публиком са *Хамлетом* (1990). Он је режирао и представу *Случајеви Данила Хармса* (1991), коју је критика поздравила, као представу која треба

да буде пример добре алтернативне представе у оквиру аматерског театра.⁸⁵ Током деведесетих у „лабораторији“ Дадова спремају се представе инспирисане културним романима, филмовима (*Бетмен*), ТВ серијама (*Отписани*), стриповима... Неке друге представе, као што је *Опет пакујемо мајмуне* (1997), коју је режирао Предраг Стојменовић, настале су на основу савременог драмског текста који потписује Милица Пилетић.⁸⁶

У последње две деценије Дадов је имао значајну продукцију од преко сто представа и вредна театарским остварењима. У њима се, као и до тада, сагледавају нове дилеме и проблеми који муче нове генерације средњошколаца и старијих основаца у српском друштву у 21. веку. Тако, на пример, по мотивима две истоимене књиге Јасминке Петровић настају представе о сексуалним односима младих, њиховим заблудама и предрасудама (*Секс за почетнике*, 2014)⁸⁷ и школској свакодневици (*Школа*, 2018)⁸⁸. Постављају се у складу с традицијом и представе рађене на основу комада младих српских драмских писаца, као што су Тијана Грумић, Марко Шелић, Милена Богавац, Димитрија Војнов... Кокан Младеновић је у ауторском пројекту *Случајеви-Lost in Serbia*, (2013) проговорио гласом генерације младих која је изгубљена у сопственом друштву без вредности, правила и реда, заокупљена компјутерским играцама или жељом да оде у иностранство.⁸⁹ Неке друге представе рађене су на основу дела страних и домаћих

82. Архива Дадова, Списак премијера.

83. Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974.

84. Архива Дадова, „Старе и нове звезде“, *Политика* без датума.

85. M. Mađarev, *Paralelna istorija teatra*, 141-146.

86. Anja Suša, „Milica Piletić, Opet pakujemo majmune (celovečernja drama)“, *Ludus*, 27. 3. 2000.

87. *Danas*, 12. 6. 2014, 18.

88. *Вечерње новости*, 12. 5. 2018, 30.

89. Ана Тасић, „Генерација без будућности“, *Политика*, 3.1. 2014, 12.

класика као што је Дикенс (*Оливер Твист*, 2017), Орвел (*Животињска фарма* 2021) или Нушић (*Хајдуци* 2013). Нису изостале ни представе настале по мотивима домаћих култних филмова, као што је Национална класа Горана Марковића, која је приближавала младима овај филм и време у коме је настао, а које они једва могу да разумеју.⁹⁰

Расадник талената

Позориште Дадов је било и место које је дало велики број талената у различитим областима живота, о чему сведоче биографије оних који су прошли кроз Дадов. То је с много поноса истицао и један од његових оснивача Момчило Баљак.⁹¹ Ову његову особеност, иако смо нагостили, желимо посебно да истакнемо. Она се углавном учувава тек с протоком времена, мада ју је могуће видети од самих почетака код „дадоваца“ коју су постали позоришни уметници, пре свега глумци или редитељи. Уосталом то је и логично, јер је Дадов био „станица“ у којој су млади позоришни аматери имали могућност да се непомредно пре одабира животног позива опробају у своје слободно време у разним облицима театарског деловања. Није лако утврдити колико је чланова прошло кроз Дадов. Неке процене везане за првих десетак година рада Дадова показују да је у његовом раду учествовало око четири стотине аматера.⁹² То је, као што смо раније рекли, био и посебно продуктиван период позоришта, који је својим новим и савременим приступом у уметничком стварању снажно привлачио младе театарске заљубљенике. Многи су тада, како се сећа Иван Јанковић, имали „осећај да се ствара нешто...“⁹³ И желели су да у томе и учествују. Могуће је, имајући ово у виду, као и каснији развој позоришта, дати и једну сасвим слободну процену да је кроз Дадов током његовог постојања прошло између две и две и по хиљаде чланова.

Сви чланови Дадова су, без обзира на време, у његовој „стваралачкој лабораторији“ тестирали своје таленте, исказивали свој креативан потенцијал, откривали и пропитивали себе и свет око себе. Они су то чинили кроз групни ангажман, заједничко учење, игру и експериментисање, што је код појединаца развијало и осећање групне припадности. То осећање се посебно кристалисало, како то истичу истраживачи, у ситуацијама јавног наступа, којим су потврђивали

сопствени квалитет.⁹⁴ „Дадовци“ су то чинили стално пред својом публиком, али и пред публиком на фестивалима и фестивалским жиријима. Имали су у томе доста успеха. У том поређењу с другима стваран је и један посебан идентитет Дадова, који је надахњивао и сваку нову генерацију његових полазника.

Неки „дадовци“ су кроз тај заједнички стваралачки рад схватили да њихова будућност лежи у позоришној уметности, док су се други, чак и ако су можда на почетку у њој видели будући позив, одлучили за неке друге области живота, које су имале мало или нимало везе са позориштем. То није значило да нису имали талента за, на пример, глуму. Момчило Баљак је, илустрације ради, по критичарима био веома талентовани глумац, али је постао новинар и врло познати политичар.⁹⁵

У сваком случају, из Дадова су се регрутовале, условно речено, три врсте талентованих стваралаца:

- 1) позоришни уметници
- 2) ствараоци у области културе и уметности
- 3) ствараоци у другим областима живота

Према Михаило Тошићу, преко стотињак „дадоваца“ је за стално прешло у професионална позоришта и медије.⁹⁶ Они су могли, посебно позоришни уметници, да после експерименталног рада у Дадову донекле и мењају прилично конвенционална професионална позоришта. Занимљиво је, на пример, да су оснивачи Дадова забележили и у којим професионалним позоришним кућама су се „дадовци“ запослили. Они помињу тако да су Светлана Бојковић, Мирјана Вукојичић, Бранко Цвејић, Мило Мيرانовић, и Слободан Ђурић чланови Југословенског драмског позоришта; Милош Жутић члан Народног позоришта, а њему се касније придружио и Предраг Ејдус; Јелисавета Сабљић и Драган Николић су постали чланови Атељеа 212, а Срба Милин члан Савременог позоришта, док су Зорица Јовановић, Видоје Вујовић радили у позоришту „Бошко Буха“ итд.⁹⁷ Наравно, овде је реч о првој генерацији која је потекла из Дадова. Већ наредна генерација дала је, наведемо само нека имена, Мирјану Карановић или Дару Џокић, а онда и оне још млађе као што су Марко Живић, Милош Самолов, Срђан Карановић и тако редом до оних из

90. *Информер*, 10. 10. 2014. 23.

91. Момчило Баљак, „Града од које се праве снови“, у: *Дух Дадова*, 9.

92. ИАБ, СГБ, Секретаријат за образовање и културу Београда, к-4, Информација о Дадову 21. 1. 1970.

93. Разговор са Иваном Јанковићем у Београду 19. 4. 2022.

94. Branimir Stojković, „Tri faze amaterizma u Domu omladine“, у: *Dom omladine Beograda 1964/1994*, priredili Ratko Peković i Ratko Šutić, (Beograd: Dom omladine Beograd, 1994, 124.

95. Момчило Баљак, „Он је „крив“ за све“, у: *Дух Дадова*, 16.

96. Mihailo Tošić, „Proslava uprkos užasu“, у: *Дух Дадова*, 15.

97. ИАБ, СГБ, Секретаријат за образовање и културу, к-3, Информација о Дадову, 21. 1. 1970; Приватна архива Јована Ристића Рице, Pregled rada Dadova od osnivanja 1958. do 15. 05. 1974.

најмлађе генерације „дадоваца“, као што је Милош Биковић. Јасно је да су неки од њих постали великани српске позоришне историје.

Њима треба додати и редитеље који су током година експериментисали у Дадову. За ову прилику издвајамо Зорана Ратковића, једног од оснивача, који је после Дадова био дуго година стални члан Атељеа 212. У њему је режирао велики број представа које су померале границе у тематском и сценском изразу. Он је, између осталог, режирао са Миром Траиловић чувену представу *Коса*, која је премијерно приказана 1969.⁹⁸

Када је реч о другој врсти стваралаца, ту ваља поменути међу првима музичаре или књижевнике који су били неизоставан део представа у Дадову. Међу њима налазе се, на пример, композитор Владимир Вучковић или Љуба Нинковић, члан групе „С времена на време“,⁹⁹ али и многи млади домаћи писци (Велимир Лукић, Бора Драшковић) који су у Дадову имали прва извођења својих драмских текстова.

Посебно занимљиву врсту стваралаца која је потекла из Дадова чине ствараоци, који су одабрали занимања у потпуно различитим областима од позоришне уметности, као што су право, економија или медицина. Тако је Иван Јанковић, који је глумио у великом броју представа, постао познати правни стручњак¹⁰⁰, Богомир Мршуља, писац драмских текстова за представе *Кловнови I* (1961), *Кловнови II* (1962) и *Сликарева фатаморгана* (1963), био је професор Медицинског факултета и дописни члан Српске академије наука и уметности,¹⁰¹ а Јана Савић, која је деведесетих глумила у Дадову, завршила је социологију и постала креативни директор маркетинга у агенцији McCann Ericsson.¹⁰² Њима је Дадов, ако може да се сажме у једну реченицу, пружи драгоцено искуство у раду, писању и јавном наступу. Једноставно речено, омогућио им је да другачије гледају на сопствено окружење и свет, да у свој рад унесу креативност колико је она могућа у зависности од области. Они су, с друге стране, представљали и најбољу публику у позориштима, која зна да цени уложени напор и процени уметнички квалитет представе.

98. Више о томе у: Александар Раковић, „Мјузикл Коса у Атељеу 212 (1969-1973)“, *Токови историје* 2/2017, 85-114.

99. Intervju sa Vladimirom Vučkovićem, u: *Duh Dadova*, 206-207; Ljuba Ninković, „Na sunčanoj strani ulice“, u: *Duh Dadova*, 121-122.

100. Архива Дадова, Списак премијера. Иван Јанковић је, између осталог, и писац одличних правних књига о смртној казни у Србији кроз историју, као и изванредно лепо написане историјске књиге о Кати Несибој, београдској блудници из прве половине 19. века и њеној борби за уставна права.

101. Архива Дадова, Списак премијера; <https://www.sanu.ac.rs/clan/mr-sulja-bogomir/>

102. Intervju sa Janom Savić, u: *Duh Dadova*, 199-201.

* * *

Шта можемо, на крају, да закључимо о Омладинском позоришту Дадов? Најпре, нема много културних установа које су у тако дугом временском периоду сачувале свој лик. Дадов је мање више остао исти. Са таквом доследношћу не могу се похвалити ни професионална позоришта. Успех Дадова превазишао је евентуалне политичке циљеве који су постојали приликом његовог оснивања (усмеравање и контрола културне активности омладине). Показало се да он, као канал за испољавање креативности, не зависи толико од идеологије. Односно, може се рећи да је Дадов наставио да функционише и без идеологије - кроз време и измењене друштвене и политичке околности. Добро и модерно постављен концепт позоришта и репертоара нудио је свакој генерацији омладине оно што јој је требало у односу на професионална и остала аматерских позоришта. Иако се чинило да у првим деценијама, због политичке и друштвене климе, има већи значај него касније, концепт се мењао само у складу с интересовањима младих, њиховим погледима, културним и уметничким потребама. Свака генерација га је потврђивала и бојила у складу са сопственим креативним особеностима уграђујући у њега нов стваралачки импулс и уметнички сензибилитет. Дадов је, с друге стране, онима који су били у његовој близини или су га посећивали даривао другачије промишљање стварности и улоге коју млади имају у друштву.

Др Наташа Милићевић

научни сарадник

Институт за новију историју Србије

ИСТОРИЈА ОМЛАДИНСКОГ ПОЗОРИШТА ДАДОВ 1958-2023

Извори и литература

Архиви

Историјски архив Београда: фонд Скупштина града Београда, Секретаријат за образовање и културу Београда; фонд Општински комитет Социјалистичке омладине Србије, Врачар
Архива Дадова
Приватна архива Јована Ристића Рице

Штампа

Борба
Политика
Сусрет
Нин
Данас
Вечерње новости
Информер

Интервју

Разговор са Иваном Јанковићем
у Београду 29. 4. 2022

Литература

Božilović, Nikola. „Sociologija jugoslovenskog rokenrola šezdesetih: subverzija, moralna panika i cenzura“. *Zbornik radova Akademije umetnosti*, br. 8/2020, 200-218.

Bondžić, Dragomir. *Univerzitet u socijalizmu. Visoko školstvo u Srbiji 1950-1960*. Beograd: ISI, 2010.

Vučetić, Radina. *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*. Beograd: CLIO, 2016.

Janjetović, Zoran. *Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945-1990*. Beograd: Insitut za noviju istoriju Srbije, 2011.

Mađarev, Milan. *Paralelna istorija teatra: alternativni teatri u amaterizmu Srbije 1980-2000*. Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine, 2018).

Мађарев, Милан. „Омладинско позориште Дадов - јуче, данас, сутра“. *Сцена*, бр. II/2021, 131-134.

Марјановић, Петар. *Мала историја српског позоришта XIII-XXI век*. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине, 2005.

Марковић, Предраг Ј. *Београд између Истока и Запада 1948-1965*. Службени лист СРЈ, 1996.

Милићевић, Наташа. *Југословенска власт и српско грађанство 1945-1950*. Београд: ИНИС, 2009.

Милићевић, Наташа. „Приватност грађанске породице после 1945“. *Приватни живот код Срба у двадесетом*

веку, прир. Милан Ристовић, 473-475. Београд: CLIO, 2007.

Оташевић, Бранка. „Beogradske adrese“. *Reporter* 15. 11. 2003.

Павловић, Стеван К. *Србија: историја иза имена*. Београд: CLIO, 2004.

Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije III*. Beograd: Nolit, 1988.

Перишић, Мирослав. „Велики заокрет 1950: Југославија у трагању за властитим путем. Култура-ослонац, претходница и саставни део спољне политике.“ *Pisati istoriju Jugoslavije: viđenje srpskog faktora*, ured. Mile Bjelajac, 237-282. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007.

Проблеми културно - просветног и уметничког аматеризма. Београд: Културно просветна заједница Србије, 1958.

Radulović, Ksenija. „Nacionalni resantiman na sceni“. *Teatron*, 118/2002, 7-12.

Razaranje društva: jugoslovensko društvo u krizi 90-tih, priredio Mladen Lazić. Beograd: „Filip Višnjić“, 1994.

Раковић, Александар. *Рокенрол у Југославију 1956-1966: изазов социјалистичком друштву*. Београд: Архипелаг, 2011.

Раковић, Александар. „Мјузикл Коса у Атељеу 212 (1969-1973)“, *Токови историје*, 2/2017, 85-114.

Suša, Anja. „Milica Piletić, Opet pakujemo majmune (ce-lovečernja drama)“. *Ludus*, 27. 3. 2000.

Стојанов, Дивна. „Шта је дадовски у Дадову?“. *Сцена*, бр. II/2021, 135-139.

Stojković, Branimir. „Tri faze amaterizma u Domu omladine“. *Dom omladine Beograda 1964/1994*, прир. Ratko Peković i Ratko Šutić, 122-127. Beograd: Dom omladine Beograd, 1994.

Тасић, Ана. „Генерација без будућности“. *Политика*, 3.1. 2014, 12.

Tošić, Mihailo i članovi Dadova 1958-2008. *Duh Dadova: zapisi povodom 50 godina rada*. Beograd: Omladinsko pozorište Dadov - Interprint, grafičko izdavačko preduzeće d.o.o, 2008.

Hobsbaum, Erik. *Doba ekstrema. Istorija Kratkog Dvadesetog Veka 1914-1991*. Beograd: Dereta 2002.

Чалић, Мари Жанин. *Историја Југославије у 20. веку*. Београд: CLIO, 2013.